

THADDEUS BUCZKO
Salem, MA, USA

GLÓWNE KIERUNKI I SKUTECZNOŚĆ DZIAŁAŃ AMERYKAŃSKICH SĄDÓW RODZINNYCH*

1. WSTĘP

Jestem sędzią, prezesem Sądu do Spraw Spadkowych i Rodzinnych powiatu Essex w Salem, w stanie Massachusetts, w USA. Pragnę wskazać problemy, wobec których stoją dzieci w dzisiejszym społeczeństwie amerykańskim, oraz przedstawić, co czynią nasze sądy rodzinne dla poprawienia warunków życia dzieci objętych ich jurysdykcją.

Rozpocznę od zaznajomienia z amerykańskim systemem sądów, by ukazać miejsce zajmowane w nim przez sądy rodzinne. Sądy amerykańskie funkcjonują w ramach systemu sądów federalnych i systemu sądów stanowych. Najpierw przedstawię systemy sądów federalnych, potem system sądów stanowych i w ramach tego systemu scharakteryzuję działalność sądów rodzinnych.

2. SYSTEM SĄDÓW FEDERALNYCH

W systemie sądów federalnych rozpatrywane są tylko pewne rodzaje spraw. Należą do nich: sprawy z powództwa mieszkańców w przypadku, gdy roszczenie przekracza 50 000 tys. dol., sprawy o czyny osób fizycznych określone w prawie federalnym, sprawy o naruszenie patentów. Sądy federalne działają na różnych szczeblach.

* Referat wygłoszony 23 września 1994 r. w Uniwersytecie Łódzkim na międzynarodowej konferencji pt.: *Środowiskowe i osobowościowe uwarunkowania samorealizacji młodzieży uzdolnionej i dewiantywnej*.

Sądy okręgowe są najniższym szczeblem sądów federalnych. Skargi składane są najpierw do sądów okręgowych. Sądy okręgowe rozpatrują sprawy z terytorium swego okręgu. Każdy okręg obejmuje stan lub część stanu składającą się z kilku powiatów. Na przykład, terytorium Sądu Federalnego dla okręgu Oregon stanowi stan Oregon.

Następnym szczeblem systemu sądów federalnych są sądy apelacyjne. Do sądów apelacyjnych można składać odwołania od orzeczeń sądów okręgowych. Odwołanie się od wyroku powoduje, że sąd apelacyjny ocenia, czy orzeczenie sądu niższej instancji zostało wydane w wyniku właściwego rozstrzygnięcia sprawy. Sądy apelacyjne obejmują swoją jurysdykcją terytoria zwane obwodami. Cały kraj jest podzielony na trzynaście obwodów.

Orzeczenia wydane przez sądy apelacyjne mogą być zaskarżane do Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych, który jest najwyższym sądem w systemie federalnym. Ma on jurysdykcję apelacyjną nie tylko w sprawach rozpoczętych na niższych szczeblach sądów federalnych, lecz również w pewnych rodzajach spraw rozpoczętych w sądach stanowych.

3. SYSTEM SĄDÓW STANOWYCH

W ramach systemu sądów stanowych funkcjonują sądy rodzinne. Sądy stanowe rozpatrują sprawy o czyny objęte prawem danego stanu. Sądy te rozpatrują większość spraw. Sądy stanowe są zorganizowane podobnie jak sądy federalne. Pozwy są najpierw rozpatrywane przez sądy pierwszej instancji, prowadzące rozprawy (pełne postępowanie dowodowe). Następnym szczeblem, w wielu, lecz nie we wszystkich, stanach są stanowe sądy apelacyjne. Rozpatrują one apelacje od orzeczeń sądów pierwszej instancji. Na samym szczycie sądownictwa każdego stanu znajduje się sąd najwyższy. Stanowy sąd najwyższy rozpatruje odwołania od orzeczeń sądów pierwszej instancji w przypadku, gdy na terenie stanu nie ma sądów apelacyjnych.

4. SĄDY RODZINNE

Sąd Rodzinny powiatu Essex, któremu przewodniczę, jest częścią systemu stanowych sądów pierwszej instancji. Do systemu sądów pierwszej instancji stanu Massachusetts należą: sądy wyższe (upoważnione do rozstrzygania niektórych spraw przez sędziego jednoosobowo), sądy ziemskie, sądy do spraw mieszkaniowych, stanowe sądy okręgowe, sądy municypalne Bostonu, sądy do spraw młodzieży (do spraw nieletnich) i wreszcie sądy rodzinne. Sądy rodzinne rozpatrują sprawy z terenu swojego powiatu. Stan Mas-

sachusetts ma 14 powiatów. Sądy rodzinne rozpoznają tylko niektóre rodzaje pozwów, w tym pozwy dotyczące: rozwodów, separacji i świadczeń na czas separacji, opieki i odwiedzin dzieci, ustalenia ojcostwa, adopcji, podziału majątku (zniesienia współwłasności nieruchomości), unieważnienia małżeństwa, ustanowienia opieki (opiekuna prawnego), testamentów, zarządu majątkiem i powiernictwa, spraw spadkowych.

5. WYBRANE PROBLEMY DZIECI WE WSPÓŁCZESNYM SPOŁECZEŃSTWIE AMERYKAŃSKIM

W dzisiejszym społeczeństwie amerykańskim dzieci stają wobec licznych problemów. Wymienię niektóre z wyraźnych tendencji statystycznych przedstawionych w artykule *Zagrożenia amerykańskich dzieci: Krajowa Agenda Działalności Prawnej*, opracowanym przez Prezydencką Grupę Roboczą Amerykańskiego Stowarzyszenia Prawniczego (ABA, American Bar Association) do Spraw Deprywowanych Potrzeb Dzieci i Rodzin.

1. Dzieci w każdym wieku i ze wszystkich grup ekonomicznych cierpią z powodu braku właściwej opieki, ubezpieczenia i odpowiednich warunków mieszkaniowych.

2. W wielu rodzinach oboje rodzice muszą pracować, aby zapewnić swym dzieciom utrzymanie.

3. Prawie jedna czwarta ogółu dzieci w wieku poniżej sześciu lat żyje w rodzinach o dochodzie nie przekraczającym krajowego poziomu ubóstwa.

4. Stany Zjednoczone muszą wydawać ogromne kwoty na utrzymanie 600 tys. dzieci w systemie opieki zastępczej.

5. Tylko połowa kobiet uprawnionych do zasiłku na dzieci otrzymuje go w pełnej kwocie, a jedna czwarta w ogóle nie otrzymuje pomocy.

6. Stale wzrasta liczba rodzin, w których matka lub ojciec samotnie wychowuje dziecko (dzieci).

7. W ciągu ostatnich 20 lat potroiła się liczba dzieci pozamałżeńskich.

8. Również wskaźnik rozwodów uległ potrojeniu w ostatnich 20 latach, wobec czego tylko jedna czwarta bądź co najwyżej połowa wszystkich urodzonych dziś dzieci spędzi dzieciństwo z obojgiem rodziców.

Spośród innych społecznych problemów stojących przed amerykańskimi dziećmi na czoło wysuwają się:

1. Nasilenie przemocy seksualnej i fizycznej wobec dzieci.
2. Wzrost częstości fizycznego i uczuciowego zaniedbywania dzieci.
3. Wzrost konsumpcji narkotyków i alkoholu przez rodziców dzieci.
4. Nasilenie problemów emocjonalnych wynikających z rozwodów i innych perturbacji rodzinnych.

To tylko niektóre spośród poważnych problemów, jakie stoją przed naszymi dziećmi i młodzieżą. Jakie działania w zakresie tych aktualnych tendencji statystycznych podejmuje system sądów rodzinnych?

Sądy nie są wprawdzie w stanie zahamować tych destrukcyjnych zjawisk, mogą jednak zmniejszyć ponoszone przez dzieci szkody.

6. DZIAŁANIA PODEJMOWANE NA RZECZ DZIECI

6.1. Przeciwdziałanie ubóstwu dzieci

6.1.1. Ingerencja sądu rodzinnego

W celu skutecznego przeciwdziałania pogłębianiu się problemów związanych z ubóstwem dzieci sądy rodzinne wprowadziły procedury określania wielkości i egzekucji świadczeń dla dziecka. Sąd wymaga od stron przeprowadzających rozwód, separację lub unieważnienie małżeństwa, aby zapewniły świadczenia na rzecz dzieci na podstawie dokładnego finansowego zestawienia majątku małżeńskiego i osobistego. Sąd wymaga od rodziców złożenia pełnego planu świadczeń na rzecz dzieci. Ten dokument pomaga sądowi w określeniu realnej kwoty świadczeń i ocenie, czy kwota ta jest wystarczająca do zapewnienia dziecku opieki i ubezpieczenia. Jest to dla sądu ważne nie tylko do wydania zarządzenia, aby świadczenia na rzecz dziecka były wpłacane przez rodzica nie sprawującego opieki (tj. nie mieszkającego razem z dzieckiem), lecz w wielu przypadkach jest to potrzebne sądowi do egzekucji świadczeń. Sąd może wymusić realizację świadczeń na rzecz dziecka przez zajęcie uposażenia w miejscu pracy rodzica nie sprawującego opieki i zobowiązania jego/jej pracodawcy do potrącenia należnego świadczenia z tygodniowych pobrań i wysyłania odpowiedniej kwoty bezpośrednio do rodzica sprawującego opiekę (mieszkającego z dzieckiem). Ta procedura znacznie zmniejsza ryzyko, że świadczenia nie będą realizowane. Sąd jest również władny do przymuszenia do płacenia świadczeń na rzecz dziecka i orzeczenia odpowiedniej kary wobec rodzica winnego niezastosowania się do nakazu sądu, z jego uwięzieniem łącznie, jeśli zajdzie taka potrzeba.

Sąd rodzinny pomaga również w zapobieganiu ubóstwu dziecka spowodowanemu rozbiciem rodziny poprzez przyznanie rodzicowi sprawującemu opiekę odpowiedniej części majątku małżeńskiego, z uwzględnieniem domu małżonków, jeśli zaistnieje potrzeba zapewnienia dziecku bezpiecznego i zdrowego otoczenia. Sąd może również zagwarantować wykształcenie dziecka w college'u, jeśli rodzice mają środki na jego opłacenie.

6.1.2. Rola Ministerstwa Przychodów w procesie łagodzenia ubóstwa dzieci

Ministerstwo Przychodów, rządowa agencja odpowiedzialna za zbieranie podatków, ma pracowników zatrudnionych w budynkach sądów rodzinnych, których zadaniem jest czuwanie nad procesem zbierania świadczeń na dzieci. Ministerstwo Przychodów włączone jest w proces przymusowego egzekwowania świadczeń na rzecz dzieci, ponieważ w przypadku, gdy rodzice nie będą płacić na utrzymanie swoich dzieci, to stan będzie musiał ponosić te wydatki. Pomoc biednym dzieciom kosztuje podatników miliony dolarów rocznie. Pracownicy Ministerstwa Przychodów stosują różne sposoby zbierania zaległych świadczeń na dzieci. Jednym z nich jest wysyłanie poleceń potrąceń uposażeń do miejsc pracy rodziców. Inne sposoby stosowane przez ministerstwo obejmują przejmowanie rachunków bankowych lub majątku rodzica zalegającego z płatnością tak, by świadczenia na dziecko wpływały terminowo.

6.1.3. Uczestniczenie wydziałów kurateli w łagodzeniu ubóstwa dzieci

Wydział kurateli sądu rodzinnego uczestniczy również w zbieraniu świadczeń na rzecz dzieci. Wydziały takie zostały włączone do sądów rodzinnych w 1972 r. Pracownicy wydziału kurateli mają na ogół wykształcenie psychologiczne i dlatego są w stanie skutecznie pracować z ludźmi.

Główna odpowiedzialność za udzielanie pomocy rodzicom w egzekwowaniu środków materialnych orzeczonych przez sąd spoczywa na Ministerstwie Przychodów.

Wydział kurateli angażuje się natomiast w zbieranie innych rodzajów płatności, takich jak: alimenty, czesne za pobyt dziecka w college'u i inne zobowiązania finansowe.

6.2. Działania podejmowane przez sądy rodzinne wobec kryzysu rodziny amerykańskiej

Chociaż sądy rodzinne nie są w stanie powstrzymać wzrostu liczby rozwodów, nieślubnych dzieci oraz złego traktowania dzieci w dzisiejszym społeczeństwie, to jednak mogą zmniejszyć szkodliwy wpływ tych zjawisk na życie dzieci.

Istotnym sposobem, w jaki sąd może pomóc dzieciom z rozbitych rodzin, jest wydawanie na podstawie zebranych informacji dobrze przemyślanych

rozstrzygnięć dotyczących miejsca zamieszkania dzieci. Te ważne decyzje mogą uchronić dzieci przed złym traktowaniem i zaniedbywaniem opiekuńczym.

Celem podjęcia decyzji o opiece i odwiedzinach sędzia często zwraca się do kuratora, by ten zbadał dotyczące danej sprawy fakty i przekazał wyczerpujący raport. W czasie takiego dochodzenia kurator bada środowisko dziecka, odwiedzając jego dom rodzinny, rodziców, dziadków, kontaktuje się z policją, lekarzami, psychologami, opiekunami, nauczycielami i innymi osobami, które mogą dostarczyć informacji związanych ze sprawą. W czasie dochodzenia kurator bada również, czy są jakieś oznaki przemocy fizycznej lub nadużyć majątkowych, czy dziecko jest pozostawione samo sobie i czy rodzice są zdolni zaspokoić jego potrzeby.

Wydział kurateli dopomaga sądowi także poprzez prowadzenie sesji mediacyjnych (pojednawczych). Jeśli sprawy mogą być uzgodnione przez strony, przypadek jest kierowany do wydziału kurateli celem mediacji. Mediacja stanowi alternatywę procesu sądowego i może oszczędzić stronom wydatków, skrócić czas potrzebny na załatwienie sprawy. Często doprowadza do bardziej korzystnego rozwiązania dla stron niż postępowanie dowodowe.

W czasie sesji mediacyjnej kurator próbuje zwrócić uwagę stron na ich obecną sytuację i na to, co należy zrobić dla rozwiązania konfliktu. Kurator kieruje dyskusjami stron w taki sposób, by osiągnęły one możliwy do obopólnego zaakceptowania kompromis. Jeśli strony osiągną zgodę, to jest ona spisywana jako umowa określająca warunki i podpisywana przez strony. Umowa stron zostaje włączona do orzeczenia sądu. Mediacja nie zawsze jednak okazuje się skuteczna. Jeśli strony wciąż nie mogą się pogodzić w wyniku sesji mediacyjnej, sąd musi przystąpić do rozstrzygnięcia sprawy i określić w wydanym wyroku stosowne zobowiązanie.

Wydział kurateli pomaga sądowi również poprzez kontaktowanie członków rodziny uczestniczących w procesie rozwodowym lub dotyczącym opieki nad dzieckiem z agencjami służb społecznych, terapeutami i grupami wsparcia w celu uzyskania porad lub złagodzenia stresów i obaw.

Profesjonaliści w zakresie zdrowia psychicznego pomagają zatem sądowi w podejmowaniu głębiej przemyślanych decyzji dotyczących opieki nad dziećmi i ich odwiedzin przez rodzica nie sprawującego bezpośredniej opieki oraz przez innych członków rodziny.

7. PODSUMOWANIE

Chociaż sądy rodzinne nie mogą zahamować nasilających się zjawisk nieodwracalnie destruktywnie oddziałujących na dzieci, takich jak: ubóstwo,

rozwoju i złe traktowanie dzieci, to jednak mogą one łagodzić negatywne wpływy na życie dzieci. Sąd, pracując wspólnie z wydziałem kurateli i ministerstwa przychodów, jest w stanie znacznie zmniejszyć ubóstwo dzieci, wyegzekwować odpowiedzialność finansową rodziców wobec dzieci. Również przez podejmowanie dobrze przemyślanych decyzji dotyczących opieki i odwiedzin dzieci z małżeństw rozwiedzionych sąd czyni znaczne postępy dla tworzenia warunków, by dzieci były umieszczane w otoczeniu najbardziej odpowiednim dla zaspokojenia ich fizycznych i emocjonalnych potrzeb.

Amerykańskie sądy rodzinne spełniają zatem bardzo doniosłą, trudną do przecenienia, funkcję profilaktyczną. Zapobiegają bowiem depriwacji potrzeb dzieci, permanentnej ich frustracji, a tym samym w istotnym stopniu łagodzą destruktywny wpływ czynników powszechnie uważanych za znaczące determinanty procesu wykołajenia społecznego, zarówno obyczajowego (narkomanii, alkoholizmu, prostytucji, włóczęgostwa), jak i przestępczego.

Thaddeus Buczko

THE MAIN ACTIVITIES AND EFFICACY OF AMERICAN FAMILY COURTS

The author, the President of the Probate and Family Court Department, Essex Division in Salem, Massachusetts, presents the main kinds of activities of American family courts. These courts are mainly involved in prophylaxis. By decreasing the negative consequences of family breakdown for children needs they try to minimise the risk of social pathology. The important role in this process is dedicated to family probation officers who are mainly psychologists by profession. These officers fulfil some of the tasks dedicated in Poland to Family Diagnostic and Consultation Centres. These tasks include diagnostic procedures, mediations and consultations.